

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ПРОВІДНА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Удріс Н.С.

Школа комп'ютерної майстерності

Анотація. У статті розглядається проблема інтегративного наукового підходу до організації процесу виховання соціальної активності учнівської молоді. На основі аналізу досліджень у галузі філософії, соціології, психології, історії, педагогіки пропонується схема комплексної моделі соціальної активності як чинника переходу соціуму на новий рівень розвитку.

Ключові слова. соціум, інформаційне суспільство, соціальна активність, учнівська молодь.

Аннотация. Удріс Н. Формирование социальной активности как ведущая составляющая современной педагогики. В статье рассматривается проблема интегративного научного подхода к организации процесса воспитания социальной активности молодежи. На основе анализа исследований в области философии, социологии, психологии, истории, педагогики предлагается комплексная модель социальной активности как фактора перехода социума на новый уровень развития.

Ключевые слова. социум, информационное общество, социальная активность, учащаяся молодежь.

Annotation. Udris N. Forming of social activity as the leading constituent of modern pedagogics. In the article the problem of scientific approach is examined to organization to the process of education of social activity of young people. On the basis of analysis of researches in area of philosophy, sociology, psychophysiology, history, pedagogics the complex model of social activity is offered as factor of transition of society on the new level of development.

Key words. Society, information society, social activity, becoming frequent youth.

Постановка проблеми. Аналіз періодичних видань сучасної України і Росії, що відображують педагогічний досвід та повсякденних спостережень за функціонуванням середніх загальноосвітніх закладів свідчить про активізацію громадського виховання учнівської молоді. Діти все частіше залучаються до різноманітних заходів, які не обмежуються лише середовищем їх навчального закладу. Відбуваються спроби розширити їх взаємодію з представниками інших сфер суспільної діяльності у здійсненні проєктів щодо перетворення соціального простору.

У той же час кількість наукових досліджень галузі соціальної педагогіки, яка повинна регламентувати ці процеси та визначати головні вектори розвитку соціального виховання учнівської молоді, невелика. Аналіз наявних публікацій вітчизняних та російських вчених з цієї проблеми, а також діючі моделі громадської активності дітей показали, що у соціальній педагогіці недостатньо наукового обґрунтування схеми упровадження соціальних проєктів. Немає комплексного підходу до їх організації з точки зору розвитку людини як соціально-біологічного об'єкту. Їх введення у виховну систему навчальних

закладів носить ситуативний, стихійний характер, його організатори не мають глибинних обґрунтувань цих проєктів на рівні інтеграції наук – біології, психофізіології, філософії, соціології, історії. Тому з метою формування громадянського суспільства в Україні зростає актуальність теоретичної розробки технології організації соціальної активності учнівської молоді, а також практичні рекомендації щодо її втілення.

Отже, метою даної статті є наукове обґрунтування системи виховання соціальної активності учнівської молоді та розробка технології її організації засобами педагогіки. Дана стаття трактується як складова комплексного дослідження, мета якого полягає у науковому обґрунтуванні наявності суспільної свідомості як прояву конкретної реальності в індивідуальну свідомість людини, а також у формулюванні призначення, цілей, принципів та методів педагогіки сучасного етапу розвитку суспільства як інструмента підготовки людства до досягнення реальності.

Для реалізації мети необхідно висвітлити наступні завдання:

- Визначити головні цілі та засади виховання соціальної активності учнівської молоді з точки зору провідних концепцій філософії, соціології, психофізіології, історії;
- Запропонувати систему соціальних проєктів для розвитку соціальної активності учнівської молоді;
- Сформулювати головні педагогічні настанови щодо її втілення у виховний процес.

Аналіз публікацій. У дослідженні теоретичного аспекту процесу виховання соціальної активності ми використовували матеріали наукових праць сучасних вчених у галузі філософії (Кармін А., Бернацький Г.), соціології (Іонін Л., Бородин Є., Лобанова А.), системології (Старіш О.), психофізіології (Александров Ю., Небілицин В., Теплов Б.), історії, соціальної педагогіки (Ліпський І., Штефан Л.). Серед аналітиків практичного досвіду громадського виховання треба зазначити Алісву Л., Дмитрієнко Г., Шелестову Л., Прутченко А., Нечерду В.

Результати дослідження. Перш за все, необхідно з'ясувати напрямки та головні завдання діючих моделей виховання соціальної активності дітей (тобто ті проекти, що вже функціонують у навчальних закладах). Аналіз публікацій дозволяє зробити такі узагальнення:

- метою більшості дитячих рухів є переважаюче прагнення довести значущість соціальної групи дітей як повноправних членів соціуму. Організатори діючих проектів соціальної педагогіки та наукові дослідники головний акцент роблять на тому, що діти як соціальна група мають право на доведення своєї громадянської позиції, що у соціальній політиці необхідно урахувувати їх думку. Проектами, де відбувається таке соціальне ствердження учнівської молоді є різноманітні моделі самоврядування у навчальних закладах, дитячі парламенти [9;10;15]. На наш погляд, це лише перша ланка соціального становлення дитини, вагома, але не головна. Дітей необхідно налаштовувати на активну дію щодо змінювання структури соціального оточення, а не доводити йому, що вони можуть це робити;

- інші форми соціальних проектів спрямовані на моделювання нових організаційних форм соціуму майбутнього [1;2;11]. Учнівською молоддю проектується різноманітні соціальні, культурні, політичні взаємовідношення між соціальними групами із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Це масові комплексні соціальні програми, які розгортаються протягом року із залученням декількох регіонів. Такі соціальні проекти, безумовно, мають значущість як постановка життєвої мети зростаючій молоді. Проте ці моделі найчастіше занадто відірвані від реального соціокультурного та економічного життя, учнівська молодь моделює ілюзорне середовище при відсутності механізмів втілення цих моделей у теперішньому часі, протягом свого життя. Нерідко прототипами таких соціальних проектів є моделі західноєвропейської та, найчастіше, американської культурної форми (наприклад, моделювання ООН) і мало використовують національні форми соціальної самоорганізації;

- серед актуальних рис введення різноманітних соціальних проектів

організаторами та дослідниками зазначається також створення умов для самореалізації здібностей дітей та підлітків. Однак методом повсякденних спостережень та проведенням опитувань ми дійшли висновку, що серед учнівської молоді відсутнє як таке прагнення самореалізації. Сучасне зростаюче покоління пасивне! Воно налаштовано переважно на споживання різноманітних інформаційних потоків та займає позицію глядача, замість того, щоб використовувати інформацію для прояву своєї активності. Активність як така відсутня, переважна більшість учнівської молоді займає позицію реактивності на соціальні зміни.

Як ми зазначали на початку статті, в організації соціальних проєктів простежується недостатність їх наукового обґрунтування, також відсутній комплексний підхід до їх організації з точки зору розвитку людини як соціально біологічного об'єкту. Отже, визначимо головні засади виховання соціальної активності в інтеграції гуманітарних наук за таким планом (зв'язок між пунктами має переважно причинно-наслідковий характер і кожен пункт логічно витікає з попереднього):

- 1) закономірності існування та розвитку соціуму;
- 2) вектори соціальної діяльності людей як підсистем соціуму;
- 3) особливості психофізіологічної структури людини як біологічного та соціального об'єкту;
- 4) історичні закономірності еволюції соціальної активності людини;
- 5) педагогічні засади виховання соціальної активності у дитини сучасного інформаційного суспільства.

1) Згідно структурно-системному підходу філософського пояснення організації реальності система є цілим, яка складається з пов'язаних елементів. Однак ціле є завжди децю більшим, ніж просто сума його частин. Причина цього міститься в його організації, тобто наявності системоутворюючих зв'язків, що скріплюють елементи системи в єдине ціле. [6, 514]. Соціум як ціле також не є простою сумою його часток (елементів). Самоорганізація соціуму виявляється у тому, що в ньому діють організаційні закони, які не залежать безпосередньо від

якостей елементів - людей. У той же час індивідуальні якості кожної особистості мають провідне значення. Отже, при розробці моделей громадського виховання та виховання соціальної активності молоді необхідно враховувати, що формування дієвих та ціннісних настанов дитини на індивідуальному рівні при їх діяльності в системі соціуму може привести іноді до зовсім протилежних наслідків (наприклад, надмірне виховання патріотизму на індивідуальному рівні можуть призвести до націоналістичних аж до фашистських цінностей у колективі).

Розвиток будь-якої системи забезпечується її постійним рухом, який трактується як послідовність якісних та кількісних змін, що розгортаються у часі та просторі [6, 512]. Рух носить характер протиріччя: у ньому зміни поєднані із збереженням того, що змінюється. З попередніх положень робимо висновок, що зміни повинні відбуватися на індивідуальному рівні людей як підсистем при збереженні провідних її законів як цілого. До аналогічного висновку можна дійти, якщо екстраполювати біологічний доказ можливості розвитку популяції живих організмів лише при їх постійному розмаїтті на рівень соціального організму.

Отже, соціум як самоорганізаційна система розвивається за рахунок індивідуального розвитку підсистем – людей. Наявність розмаїття способів індивідуальної життєдіяльності людей, які у той же час упорядковані організаційними макрозаконами – це соціальна умова еволюціонування соціуму.

2) Розвиток людини міститься у постійному напрацюванні досвіду різноманітних життєвих форм [5, 172-178]. Глобалізація серед більшості високорозвинених країн сприяє відкритості суспільств і тим самим надає можливість людям оновлювати свої життєві форми за рахунок досвіду інших національних культур. Процес глобалізації сьогодні здійснюється не стихійно, а регулюється законодавчими актами як форма життєвого устрою держав. Це свідчить про те, що принцип розвитку цілого (суспільства) за рахунок розвитку індивідуальностей (кожної людини) прийнятий за провідний напрямок суспільного конструювання. Отже, якщо екстраполювати цей організаційний

принцип на рівень державотворення України, можна зробити висновок, що одним із факторів наближення її стану до рівня високорозвинутої держави, є настанова більшості населення на оновлення свого способу життя принаймні декілька разів протягом життєдіяльності. Спосіб життя у широкому розумінні складається з професійних вмінь, культурних інтересів, форми організації побуту, зміни місця проживання, займання певної громадянської позиції.

За результатами соціологічних досліджень, ми можемо побачити, що таких настанов більшість українського населення не має. Більш того, зміни страшать їх. Це свідчить про те, що в українському суспільстві на рівні складових підсистем відсутній механізм розвитку соціуму та спостерігається тенденція, що говорить про його потенційну деградацію. Отже, зростає потреба у науковому обґрунтуванні механізмів формування суспільної настанови серед населення на постійне оновлення своїх життєвих форм. Середовищем упровадження розробленої технології, безумовно, повинен стати педагогічний процес, оскільки інструментарій педагога є інтегральним і містить результати відкриттів у галузі психології особистості та групи, фізіології, соціології, філософії. Зауважимо, що сучасна педагогічна система розвинутих країн розширила свій вплив на усі вікові групи. Активний розвиток отримала андрогогіка (педагогіка дорослих) та геронтологіка (педагогіка старості) [7]. Однак у соціальній політиці України переважають економічні питання і через це відсутні механізми педагогічної роботи з людьми старшими за вік студентів (тобто після 25 років). Тому і у нашій статті головний акцент робиться на роботу із зростаючим поколінням – учнівською молоддю, хоча для держави актуальною постає концептуалізація педагогічної роботи і з людьми середнього та старшого віку.

3) Суб'єкт-об'єктна модель людини, визначена у межах філософії, надає підстави говорити, що людина розвивається проходженням двох видів трансформацій – внутрішніх, суб'єктивних та зовнішніх, об'єктивних. Спочатку обов'язково відбуваються внутрішні суб'єктивні трансформації. Згідно результатів досліджень психофізіології, якій багато вчених надають

провідну роль у вивченні закономірностей життєдіяльності людини, суб'єктивні трансформації обумовлені фізіологічними процесами мікромолекулярного рівня біологічної структури організму людини. Будь-яка нова якість людини народжується та закріплюється на рівні нейронного комплексу. Але для того, щоб новий стан людини як біологічного організму став якістю людини як соціального об'єкта, необхідно закріпити цей новий стан у дії по відношенню до інших людей – тобто об'єктивізувати його.

Психофізіологи пропонують три види активності, що у своєму комплексі утворюють модель особистості людини – біологічну активність, інтелектуальну та соціальну [13, 348]. Саме у такій послідовності утворюється піраміда суб'єкт-об'єктної структури людини. Для розуміння сутності цієї структури необхідно роздивитись, **по-перше**, поетапність утворення цієї моделі у часовому аспекті зростання дитини та, **по-друге**, з точки зору обов'язкового її проходження для набуття нової життєвої форми вже дорослої людини.

1. Початкові етапи соціалізації дитина проходить завдяки своїй біологічній активності. Становлення фізичного тіла як інструменту людини для пізнання матеріального світу та Реальності є умовою збирання дитиною відомостей про оточення. Велика кількість інформації фіксується пам'яттю, продуктивність якої забезпечується процесами формування кори головного мозку. У ній спостерігається стрімке збільшення кількості нейронних клітин та утворення зон, що відповідають за запам'ятовування окремих часток інформації. Тут варто зауважити, що пам'ять – це функція соціальна. Адже людина запам'ятовує те, що їй необхідно для взаємодії із собі подібними (людьми) або досвід чого вона прагне їм передати. Вольовий акт пам'яті обумовлений тим, що хтось, кому адресована інформація, у даний момент відсутній. Постійне згадування подій чи відомостей, що запам'яталися невимушено, забезпечується внутрішньою активністю нейронів.

Завдяки механізмам роботи пам'яті у мозку дитини фіксуються зв'язки зовнішнього об'єктивного середовища. Вони у своєму комплексі утворюють внутрішню інформаційну модель зовнішнього середовища (ІМВС) [17, 73-78]

або картину світу. На певному рівні її стабілізації дитина переходить на рівень організації, що дозволяє включитися інтелектуальній активності. Розпочинається процес навчання, але вже не лише дієвим навичкам, що дозволяють орієнтуватися у просторі. Рівень психофізіологічної організації мозку у віці 6-7 років дозволяє утворювати зв'язки між абстрактними поняттями - дитина оволодіває теоретичними знаннями. Запорукою таких здібностей стає виявлення здатності до уяви. При цьому педагогу необхідно пам'ятати, що інтелектуальна активність може бути продуктивною лише як прояв нового стану активності біологічної. Іншим словом, для успішного навчання абстрактним знанням необхідно попереднє фізичне навантаження, збудження організму дитини.

Біологічна та інтелектуальна активність - це комплекс нових станів організму людини, що забезпечують суб'єктивні, внутрішні зміни. Закріплюється новий стан нейронного комплексу лише у діях об'єктивних, тобто таких, що трансформують зв'язки між об'єктами оточення, призводять до змін інших людей чи організацій. З настанням нового вікового періоду дитина може виявляти свій новий суб'єктивний стан у нових об'єктивних діях. Можливість об'єктного прояву нового стану дитини надає йому здатність до соціальної активності. Зауважимо, що ми не трактуємо контакти людини з іншими як необхідність для збереження системою програми соціальної активності. Наприклад, соціальний обмін (як одна з теорій повсякденності), який людина організовує для підтримки життєдіяльності на індивідуальному рівні [14, 214-218], не тотожний соціальній активності. Він є лише засобом пристосування та знаходиться на рівні біологічної активності та соціальної реактивності. Також не є соціальною активністю і мімікрія як форма адаптації до трансформацій суспільного життя у соціумі [8]. Соціальна активність побудована на прогнозуванні можливих змін та на їх ініціюванні.

2. Аналогічна суб'єкт-об'єктна модель процесу набуття людиною нової якості повинна бути наявною і при зміні життєвої форми, що відбувається у більш короткий часовий термін. Необхідна нова форма біологічної активності,

тобто змінення типу харчування, ритму та обсягів фізичного навантаження (фізична праця або фізична культура - спорт). Нові умови фізичного існування організму створюють передумови для вдалої інтелектуальної активності. Але навіть у тому разі, коли людина оволодіє новим способом життя та навіть побудує за його формою своє повсякденне життя – це не буде трансформацією у повному прояві. Обов'язковим є перетворення життєвої форми тих, хто взаємодіє з цією людиною на різних зрізах суспільного життя – професійному, громадському, сімейному, відпочинково-хоббіальному тощо. Тобто свідченням переходу людини до нової життєвої форми є нова форма соціальної активності.

Виходячи з обов'язковості триєдиної моделі активності людини для оновлення своєї життєвої форми, можна стверджувати наступне: *розвиток суспільства як цілого через індивідуальне розмаїття людей як підсистем забезпечується постійним проявом ними трьох видів активності*. Задля цього дана модель повинна бути ними усвідомлена або принаймні введена на рівень звички. А цього можливо досягти правильно організованим педагогічним процесом під час соціалізації та навчання дітей та підлітків.

Тому ми розглядаємо поточний навчальний процес у будь-якому навчальному закладі (дошкільному, загальноосвітньому, професійному або вищому) як організацію викладачем середовища, у якому виявляється біологічна активність учнів та формується інтелектуальна, що у комплексі провокують його суб'єктивні трансформації. Середовищем закріплення трансформацій нейронного комплексу та енергетичного стану як результату регулярного виконання учнем навчальних вправ, повинен стати соціум - окремі представники соціальної організації, середовище соціальної структури, заходи взаємодії декількох соціальних організацій. Тому одним з найголовніших методичних аспектів педагогічного процесу є виховання в учнів настанови саме на соціальну активність. Саме ця форма активності відсутня як така у більшості українського населення і це є потенційним станом деградації нашого соціуму.

4) З метою виваженого підходу до моделювання організації процесу формування соціальної активності учнівської молоді, ми звернулись до

визначених суспільствознавцями закономірностей: а) у своїй еволюції соціуми проходять цикли, які повторюються за своєю структурою; б) життєвий цикл людини повторює життєві цикли своєї над системи: біологічно повторює розвиток усієї живої речовини (з моменту зачаття через народження до смерті), соціально повторює еволюцію людської цивілізації. Отже, базуючись на дослідженнях істориків [16], можна дійти наступних висновків:

- майже усі суспільства (різні за культурною формою, релігією, віком (тобто датою утворення), політичною та класовою структурою та іншими характеристиками, проходять однакові фази розвитку, серед яких визначені такі: дитинство, молодість, бунтарський вік, державна рівновага та доба старіння;
- Кожна доба має свої характеристики, що формуються соціальними подіями;
- соціальні події обумовлені рівнем (етапом) соціальної активності нації, яка утворюється проявом особистісних якостей людей, що превалюють у їх повсякденних взаємодіях із зовнішнім середовищем (природою та соціумом) – пам'яті, уваги, уяви, логічного мислення, волі.

Узагальнимо ці висновки у таблиці з одночасним запропонуванням змісту соціальних акцій (розвиток відбувається зліва направо):

Фаза дитинства	Фаза молодості	Фаза бунтарства	Фаза державної рівноваги	Фаза старіння
- відсутність стійкої структури суспільних угруповань; - здійснення «різними» людьми нової колективної гри за новими правилами; - Збір та запам'ятовування <u>відомостей</u> щодо суспільних правил	- Устаткування головних соціальних інститутів; -функціонування стійкої структури суспільних верств; - збалансоване зростання та закріплення етнічної культури через <u>моделювання об'єктів</u> народної	Втрата стійкості соціальної структури; Перехід між соловіями; Переорганізація верств у класи; Моделювання взаємодій між класами (побудова соціальної ієрархії)	Фіксування взаємодій між класами у новій державній структурі; Функціонування адміністративної настрійки над етнічною культурою	Згасання активності нації у сформованому вигляді. <i>Завдяки вольовим якостям людей нація може оновитися через звернення до нових культурних форм та проходження усіх етапів спочатку</i>

	творчості			
Затребувана особистісна якість людини – не довільна пам'ять	Затребувана особистісна якість людини – довільна пам'ять, увага	Затребувана особистісна якість людини – увага	Затребувана особистісна якість людини – логічне мислення	Затребувана особистісна якість людини – воля

Спираючись на головні характеристики кожного етапу та узагальнюючи досвід соціальних проєктів, що вже функціонують, ми пропонуємо

ЗМІСТ ТА НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНИХ АКЦІЙ

Обмін правилами поведінки (екскурсії до соціальних організацій)	Екологічний плакат або комплексна творча робота; озеленення території	Взаємодія між різними соціальними структурами (учні самі організують виступи чи майстер-класи цікавих людей чи організацій)	Закріплення знань через організовану систему навчання іншого (учні навчаються через систематичне проведення занять для інших, молодших школярів, дітей-сиріт, дітей-інвалідів).	Випускний проєкт на тему профорієнтації, розробка власного рентабельного бізнес-проєкту та механізмів його втілення у сьогодення; виступ з цими проєктами перед іншими учнями та залучення їх до працевлаштування у цьому проєкті (постановка власної мети та мети іншим)
---	---	---	---	---

Пояснимо, що системно-структурний підхід до вироблення конструкції педагогічної технології виховання соціальної активності учнівської молоді повинен базуватись на етапності еволюціонування людини з моменту народження до моменту втрати біологічної активності як повторення еволюції усього людства як системи. У такій технології головним є не сам проєкт, а те, які трансформації відбуваються у дитини в процесі її соціалізації. Кожна нова соціальна акція повинна бути узгодженою з тими, що відбувалися попередньо та тією, що буде потім. Вони повинні заходитись у причинно-наслідкових зв'язках та зв'язках «частка-ціле», де цілим виступає соціально-біологічний розвиток людини.

Головна концепція соціальної активності полягає у тому, що кожна дитина повинна стати членом певної громадської організації та брати участь у її діяльності з перетворення навколишнього середовища - природного (наприклад, насадження рослин, маніфести партії зелених проти знищення

тварин) та соціального. Дітей змалку необхідно вводити у процес організації соціальних заходів та участі у них: тематичних зборів, екскурсій тощо. Після отримання середньої освіти, учні-випускники повинні мати *настанову на створення приватної справи*, експериментування з різноманітними видами діяльності. Важливим є настанова на *своєчасне звітування про зроблене, тобто прагнення утворити відкрите суспільство з вільним доступом до інформації*.

Важливою характеристикою соціальної активності людини, що здійснює певний професійний внесок у розвиток соціуму є те, що усі прояви цієї активності не пов'язані з діяльністю на роботі: *повсякденне життя соціально активної людини не повинно обмежуватись схемою дім-робота-дім*.

Одним з пріоритетних напрямків розвитку соціальної активності учнівської молоді ми вважаємо ресурсно-економічний та екологічний. Саме ці фактори є сьогодні визначальними при моделюванні соціальних процесів у високорозвинених країнах, де на міжурядовому рівні вирішуються стратегічні питання зниження рівня споживання природних ресурсів. Отже, необхідно формувати в учнівській молоді настанову на розумний рівень споживання – по-перше, *за потребою*, по-друге, - *з найменшими витратами природної енергії*. Важливим орієнтиром соціальної активності є навчання моделювати об'єкти та взаємодії між людьми з якомога меншим витратами енергії, але так, щоб мети досягалась великою кількістю людей. Соціальні акції, організовані учнівською молоддю мають доводити широким прошаркам населення актуальність розумного споживання.

Отже, зробимо **висновки**. Соціум як система розвивається за рахунок індивідуального розвитку підсистем – людей. Наявність розмаїття способів індивідуальної життєдіяльності людей, які у той же час упорядковані організаційними макрозаконами – це соціальна умова еволюціонування соціума. Активність сучасного етапу функціонування системи соціуму вимагає від людей оновлень своєї життєвої форми декілька разів протягом життя. Набуття нових життєвих форм та упровадження їх у повсякденність - свою та інших - відбувається через суб'єктивні та об'єктивні трансформації. Піраміда суб'єкт-

об'єктної структури людини утворюється за рахунок прояву біологічної, інтелектуальної та соціальної активності. Головним проявом засвоєної людиною нової життєвої форми є її соціальна активність, тобто бажання перетворити навколишнє середовище. Настанову на прояв соціальної активності необхідно формувати у людини з дитинства. Однак це необхідно здійснювати через системно-структурний підхід із застосуванням результатів наукових досліджень. Упровадження запропонованої схеми в організацію педагогічного середовища для прояву дитиною соціальної активності протягом усього терміну її навчання (з 1-го по 12-й класи) має привести до виховання в неї таких настанов, що наблизить Україну до стану ноосферної цивілізованості.

Результати проведеного наукового дослідження можуть бути використані науковцями, які вивчають шляхи суспільного конструювання та співробітниками навчальних закладів у практичній діяльності.

Література:

1. Алієва Л. Детские общественные объединения в воспитательном пространстве социума // Педагогика.-2006.-№7.-С.48-52
2. Алієва Л. Детское общественное объединение как пространство развития субъективности ребенка // Воспитательная работа в школе.-2003.-№5.-С.20-27
3. Бородин Є. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: історія змін та доповнень (1997-2004)» // Грані.-2005.-№1.-С. 3-13
4. Дмитриченко Г. Стратегія розвитку системи освіти в контексті формування громадянського суспільства в Україні // Рідна школа.-2006.-№5.-с.7-10
5. Ионин Л.Г. Социология культуры: Учебное пособие. 2-е издание. М: Издательская корпорация «Логос», 1998.-280с.
6. Кармин А., Бернарский Г. Философия. Учебник для вузов. 2-е изд. – СПб.: Питер, 206.-560с.
7. Липский И.А. Социальная педагогика: опыт моделирования и прогнозирования развития / <http://www.lipsky.ru/page/Stati/SP-7.html>
8. Лобанова А. Феномен соціальної мімікрії. - К.: Інститут соціології НАН України, 2004.- 300с.
9. Методична служба – школа. Інформаційно-методичні матеріали на допомогу працівникам освіти. Випуск 3. / Укладачі: Ю.Буган, О.Козловська, Г.Свінич, В.Уруцький.-Тернопіль: Астон, 2004.-292с.
10. Нечерда В. Педагогічні інновації в Україні // Науковий світ.-2006.-№3.-С.10-12
11. Прутченко А. «Новая цивилизация»: молодежная комплексная программа // Воспитание школьников.-2003.-№10.-с.9-12
12. Прутченко А. Социальное проектирование в воспитательной работе школы // Воспитание школьников.-2002.-№4.-с.35-40
13. Психопедагогика: Учебник для вузов / Под ред. Ю. Александрова.- 3-е изд., доп. и перераб.- СПб.: Питер, 2004.-464с.
14. Симончук О. Розділ VIII. Покладення життя // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.-1998.-№4-5.-С.213-247
15. Система громадського виховання в школі / Упоряд. Ж.Станіка. - К.: Вид.дім «Шкільний світ»; Вид. Л.Галіцива, 2006.- 128с.
16. Смирнов С. Сравнительное жизнеописание народов / <http://www.mfjoxkor.ru/hst02.html>
17. Стариш О. Системологія. Підручник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005.- 232с.
18. Шелестова Л. Діячя об'єднання: можливості впливу на особистісне становлення // Рідна школа.-№2.-С.20-23
19. Штефан Л. Етапи становлення вітчизняної соціально-педагогічної науки / Рідна школа.-2002.-№6.-С.76-78

ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА ЕСТЕТИЧНОЇ ПОТРЕБИ ОСОБИСТОСТІ

Філатова Л. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядається психологічна природа естетичної потреби, її змістовний (усвідомлюваний) і функціональний (неусвідомлюваний) рівні, пов'язані зі шляхами надходження естетичної інформації; розкриваються особливості психофізіологічного механізму (функціонального органа) потреби, на базі якого виникає установка до діяльності певного спрямування.

Ключові слова. естетична потреба, психофізіологічний механізм, функціональний орган, установка.

Аннотация. Филатова Л.Н. Психологическая природа эстетической потребности личности. В статье рассматривается психологическая природа эстетической потребности, ее содержательный (осознаваемый) и функциональный (неосознаваемый) уровни, связанные с путями поступления эстетической информации; раскрываются особенности психофизиологического механизма (функционального органа) потребности, на базе которого возникает установка к деятельности определенного направления.

Ключевые слова. эстетическая потребность, психофизиологический механизм, функциональный орган, установка.

Annotation. Felatova L.N. Psychological nature of aesthetically beautiful necessity of personality. Psychological nature of aesthetically beautiful necessity is examined in the article, its rich (realized) in content and functional (unrealized) even, related to the ways of receipt of aesthetically beautiful information; the features of психофизиологического механизма (functional organa) of necessity, which setting to activity of certain direction is on the base of, open up.

Key words: aesthetically beautiful necessity, психофизиологичний механізм, функціональний орган, установка.

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає вирішення проблеми загальнонародного духовного виховання і формування духовно багаті особистості. Отже виникає необхідність дати відповідь на питання про причини індивідуального прагнення людини до культури, мистецтва як засобів духовного вдосконалення, що лежить в основі цього прагнення, що породжує естетичну потребу, яка її психологічна природа.

Аналіз досліджень та публікацій. Естетична потреба – одне з найважливіших естетико-психологічних явищ, безпосередньо пов'язаних як з проблемою особистості, так і з тим, що відноситься до естетичних форм життя і діяльності людей. Вона найбільш глибоко характеризує естетичну свідомість особистості. Саме в такому аспекті проблема естетичної потреби досить глибоко вивчена філософами (С. Аюпджанян, М. Афанасьєв, С. Волкова, М. Колесник, А. Семашко, Л. Сисоєва, Г. Тарасов, Л. Філіпенко та ін.) і психологами (І. Джидар'ян, П. Симонов, Д. Узнадзе, Ш. Чхартішвілі, Г. Шингаров та ін.).

Однак, на жаль, не завжди знання, вищі духовні цінності, які даються людині через систему інформації або шляхом спеціального навчання, стають її внутрішнім духовним надбанням, позитивно впливають на процес формування естетичної потреби особистості. Тому, на наш погляд, **основна мета** даної проблеми полягає у вивченні глибинного психологічного механізму функціонування естетичної потреби особистості.

Результати дослідження. В психологічній літературі існує класифікація потреб як біологічних, матеріальних, соціальних, духовних тощо. Нашому підходу до проблеми духовних потреб найбільше відповідає класифікація, яку зробив засновник грузинської психологічної школи Д. Узнадзе. Він розділив потреби на дві групи: субстанціональні та функціональні. До першої групи він відніс потреби у якому-небудь предметі або явищі. Задоволення таких потреб відбувається шляхом „споживання” необхідного людині предмета. До другої групи були віднесені потреби, спрямовані на здійснення активності або функціонування власного психофізіологічного організму [4, 29-30].

Подальше уточнення класифікації потреб зробив Ш. Чхартішвілі. Він підкреслив, що функціональні потреби (до яких вчений відніс також естетичні) „не можна задовольнити тільки результатами розумової або естетичної діяльності... Для їх задоволення необхідна сама науково-дослідницька та естетична творча активність” [5, 10]. Такий підхід до класифікації дає можливість більш точно розглянути психологічну природу і характер естетичної потреби особистості.

Естетична потреба має подвійну природу, яка характеризується наявністю в ній двох рівнів – змістовного і функціонального. Так, М. Афанасьєв відзначає, що „верхній, мотиваційний прошарок її охоплює рівень свідомості і ціннісних орієнтацій людини, а нижній – функціональні рівні людини від сфери її підсвідомості до фізичної організації в цілому. В естетичній потребі поєднуються духовні і функціональні потреби людини. Так як естетична потреба виникає з одного боку, як прагнення перебороти або вирішити людиною гносеологічні, етичні, ідеологічні проблеми, а з іншого – як

вираження необхідності в оптимальній для її організму функціональній діяльності, яка в силу об'єктивних умов у минулому була неможлива в самому житті" [1, 45].

Визначення в естетичній потребі двох рівнів – усвідомлюваного і неусвідомлюваного – дає можливість передбачити два шляхи функціонування естетичної інформації. Першим, який знаходиться на усвідомлюваному рівні, людина сприймає основний зміст інформації. Другий шлях є супутнім першому, він знаходиться на неусвідомлюваному, функціональному рівні. Спрямованість інформаційного процесу тут визначається через неусвідомлювані людиною психологічні та фізіологічні механізми. В психології і фізіології такі механізми носять назву „кільцевого рефлексу” (І. Павлов), „моделі майбутнього” (П. Анохін), „установки” (Д. Узнадзе).

Людина усвідомлює змістовний рівень естетичної потреби. Нижній, функціональний рівень її, як правило, не усвідомлюється. Обидва ці прошарки естетичної потреби діалектично взаємодіють, доповнюють один одного. В результаті такої взаємодії вони змінюються, а естетична потреба розвивається.

Розвиток естетичної потреби на усвідомлюваному рівні передбачає збагачення людини новими знаннями, розширення сфери її діяльності, а на нижньому рівні – зміни в психофізіологічній структурі, що пов'язана з індивідуальними, психологічними особливостями особистості, які мають суб'єктивний прояв. Цим можна пояснити нестандартність, індивідуальність естетичної потреби. Своєї вибірковості вона набуває завдяки тому, що утворюються певні індивідуальні моделі психіки.

Естетична інформація, яка сприймається людиною, не закріплюється в нейрофізіологічних механізмах, але вона здійснює вплив на моделювання психіки в цілому. О. Леонтьєв підкреслює, що „специфічні людські здібності і функції складаються в процесі оволодіння індивідом світом людських предметів і явищ і що їх матеріальний субстрат складає стійкі системи рефлексів, які формуються протягом життя” [2, 215].

Моделі психіки, або стійкі рефлекторні об'єднання, утворюються під впливом соціально значущої інформації. Вони існують самостійно і підкорюються фізіологічним і психологічним законам функціонування. Процеси формування таких моделей психіки або, як їх називає О. Леонт'єв, „функціональних органів” відбувається по-різному, але він виділяє особливості, які характерні „для всіх функціональних органів, які утворюються онтогенетично” [2, 215].

Перша особливість функціональних органів – це здатність їх у сформованому вигляді функціонувати як єдиний орган, що створює враження вияву цих процесів як вроджених здібностей. Друга особливість полягає у їхній стійкості. Сформувавшись, функціональні органи не руйнуються. Мозкові зв'язки, на основі яких вони утворюються, не згасають як умовні рефлекси. Третя особливість полягає у відмінності формування функціональних органів від простих ланцюгів рефлексів або динамічних стереотипів. „Зв'язки, що їх конституують, не просто калькують порядок зовнішніх подразників, але об'єднують самостійні рефлекторні процеси з їх рушійними ефектами в єдиний складнорефлекторний акт. Такі „складові” акти спочатку завжди мають розгорнуті зовнішньо-рушійні компоненти, які потім загальмовуються, а акт у цілому, змінюючи свою початкову структуру, все більше скорочується і автоматизується. В результаті цих послідовних трансформацій і виникає та стійка констеляція, яка функціонує як цілісний орган, як ніби вроджена здібність” [2, 216]. Четвертою особливістю є те, що функціональні органи можуть мати різну будову. Цим пояснюється величезна можливість компенсацій, яка спостерігається у розвитку специфічно людських функцій [2, 215-216].

На думку О. Леонт'єва, біологічна природа успадкованих властивостей не визначає психічних здібностей, людський „мозок містить в собі не ті, або інші специфічно людські здібності, а лише здатність до формування цих здібностей” [2, 216]. Однією з них є здатність людини естетично сприймати навколишній світ. Ця здібність зародилася і розвивалася протягом всієї історії людського

суспільства. У індивіда вона формується в процесі його соціалізації. Здібності людини залежать від біологічної природи його організму, але вирішальне значення у їх формуванні має світ речей, створених працею цілих поколінь людей. Естетична потреба не вроджена, а набута протягом життя якості особистості. Вона формується на психічному і нейрофізіологічному рівні як специфічна здібність до сприйняття естетичної інформації. Ця здібність оформлюється в такі нейродинамічні процеси і збудження, які виникають у мозку людини і перцептивних органах при сприйнятті мистецтва і відчуються нею як почуття задоволення, насолоди, натхнення [1, 46].

Отже, наше перше передбачення полягає у тому, що естетична потреба на психофізіологічному рівні також формується у вигляді функціонального органа, якому притаманні виділені О. Леонтьєвим особливості. Ці особливості здійснюють вплив на її усвідомлюваний рівень. Тому, на наш погляд, стійкість і цілісність, як єдиного органа, функціонального механізму уже на неусвідомлюваному рівні обумовлює „незгасимість” естетичної потреби. Усвідомлення людиною естетичної потреби як важливої духовної якості, підкріплене стійкістю її психофізіологічного механізму, пояснює питання – чому сформована потреба є однією зі стійких якостей особистості.

Друге передбачення: різні рівні сформованості естетичної потреби залежать від несформованості функціонального механізму, що не дає можливості людині адекватно сприймати художні твори і естетичні явища. А це, в свою чергу, залежить від кількості і якості сприйнятої інформації, яка вплинула на формування системи знань або змісту інформаційної системи естетичної потреби і обумовила здатність функціонального механізму реагувати на певний тип естетичної інформації. Одночасно, наявність сформованого функціонального механізму потреби ще не говорить про її високий рівень розвитку, для цього необхідно усвідомлювати її значення як особистісної якості.

Враження нашого світу не завжди усвідомлюються людиною, але на перебудову її психіки вони впливають. Так, під впливом естетичної інформації

естетична потреба може певним чином формуватися на психофізіологічному рівні і тому не завжди усвідомлюватись людиною. Інформація в індивідуальній свідомості перетворюється у внутрішній набуток особистості. Вона стає елементом її психіки. Процес же засвоєння інформації протікає на основі таких механізмів психічної діяльності, які склалися індивідуально. Такі індивідуальні механізми складаються і на функціональному рівні естетичної потреби, чим і зумовлюють особливості її прояву.

Отже, наявність двох рівнів в естетичній потребі обумовлює два шляхи сприйняття естетичної інформації. Її основний зміст сприймається на усвідомлюваному рівні, на якому формується система знань, понять, ціннісних орієнтацій людини. Прояв же неусвідомлюваних моментів в процесі формування естетичної потреби можна пояснити теорією установки. Діяльність з позицій цієї теорії уявляється як процес, діалектична взаємодія акта об'єктивації і установки, змістовного або усвідомлюваного і неусвідомлюваного або функціонального моментів свідомості.

А.Прангшвілі дає таку характеристику феномена установки: "...Установку слід трактувати як модус цілісного суб'єкта (особистості) в кожний конкретний момент його діяльності... - модус, який уявляє собою вищий рівень організації "людських сил"..., що ніби фокусує всі внутрішні динамічні відношення, які опосередковують в індивіді психологічний ефект стимульних впливів на нього, і на базі якого виникає діяльність з певним спрямуванням..." [3, 21].

Функціонування естетичної потреби на двох рівнях, утворення її неусвідомлюваної людиною психофізіологічної моделі, яка може керувати її поведінкою, допомагає пояснити факт появи неусвідомлюваної установки. Так, виявляючи готовність до активності у певному напрямку, людина не завжди усвідомлює і може пояснити причину виникнення інтересу до мистецтва.

Висновки. Таким чином, естетична інформація, збуджуючи нейродинамічні структури мозку, викликає відповідну активність людини. Визнання психологами важливості рівня неусвідомлюваної активності має велике значення для педагогічної теорії та практики, тому що на неусвідомлюваному рівні можуть відбуватися важливі інформаційно-

перепрограмуючі процеси, які суттєво впливають на процес формування естетичної потреби особистості.

Перспективи дослідження полягають, на нашу думку, у виявленні особливостей взаємодії у функціонуванні двох рівнів естетичної потреби у залежності від кількості і якості сприйнятої людиною естетичної інформації. А це, в свою чергу, дасть можливість вирішувати практичні завдання щодо формування духовно багатой особистості.

Література

1. Афанасьев М.Н. Психобиологические основы эстетической потребности. – Искусство. - 1973.-№ 7.– С. 45-46.
2. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Изд-во Моск.ун-та, 1981. – 584 с.
3. Прагелишвили А.С. Исследования по психологии установки. – Тбилиси: Мецниереба, 1967. – 225с.
4. Уznадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки.–Тбилиси: Изд-во АН Груз. ССР, 1961.– 210 с.
5. Чхартвишвили Ш.Н. Роль и место социогенных потребностей в учебно-воспитательной деятельности // Некоторые вопросы психологии и педагогики социогенных потребностей. – Тбилиси: Мецниереба, 1974. – С. 74-91.

МЕТОДИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Цюлюпа Н. Л.,

Інститут мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова

Анотація. У статті розкриті особливості методичної підготовки студентів в курсі «Методика навчання гри на фортепіано», визначені шляхи формування знань та вмінь, які сприяють пізнанню, осмисленню та створенню музичних образів, а також їхньому адекватному відображенню у виконавському процесі.

Ключові слова: вчитель музики, гуманізація освіти, методологічна культура.

Анотация. Цюлюпа Н.Л. Методическая направленность инструментально-исполнительской подготовки будущего учителя музыки. В статье раскрыты особенности методической подготовки студентов в курсе "Методика обучения игре на фортепиано", определены пути формирования знаний и умений, которые способствуют познанию, осмыслению и созданию музыкальных образов, а также их адекватному отражению в исполнительском процессе.

Ключевые слова: учитель музыки, гуманизации образования, методологическая культура.

Annotation. Tsyulyupa N. L. Methodical direction of instrumental and performance preparation of a future music teacher. In clause the feature methodical preparation of the students in a rate "Technique of training to game on a piano" are opened, the ways of formation of knowledge and skills are determined which promote knowledge, and creation of musical images, and also their adequate reflection.

Key words: music teacher, humanization of education, methodological culture

Постановка проблеми. Перехід на ступеневу систему підготовки фахівців у галузі вищої музично-педагогічної освіти потребує суттєвих змін у